

Djeca iz splitskoga nahodišta 1877.–1892.

Ivo Mišur*

Sažetak

Nahodišta su bile institucije koje su privremeno brinule za napuštenu djecu do njihova udomljavanja. U radu su obrađeni podatci o nahodima koji su upisani u splitsku Knjigu nahoda od 1877. do 1892. godine. Provedena je analiza štićenika prema stupnju poznatosti identiteta i načinu njihova zaprimanja u instituciju. Uspoređena je smrtnost nahoda s hrvatskim prosjekom smrtnosti djece u drugoj polovici 19. stoljeća. Prikazani su statistički podatci o zaprimanjima i udomljavanjima po godinama u navedenom razdoblju.

ključne riječi: nahodište; Split; nahodi; napuštena djeca; neželjena trudnoća

Uvod

U srednjovjekovnoj Europi trudnice bez partnera smatrane su nemarnim i lakoumnim ženama, bez srama, sklonima promiskuitetu. Takav je stav posljedica gledanja na seksualne aktivnosti izvan braka kao na nešto što ugrožava društveni položaj žene i ugled njezine obitelji te ruši hijerarhiju patrijarhalne obitelji u kojoj je *pater familias* imao nadzor nad seksualnim ponašanjem žena. Odredbe rimskoga prava, uključene u kanonsko pravo, strogo su zabranjivale pobačaj i čedomorstvo. Napuštanje djece smatrano je pak manjim grijehom. Napuštanje novorođenčadi bilo je motivirano očuvanjem časti i siromaštvom (Kralj–Brassard i Puljizević 2013, 365–366).

Napuštenu djecu koju su roditelji ostavili, a boravili su u specijaliziranim ustanovama za brigu o takvoj djeci zvanima nahodišta, bili su nahodi. Zbog nezrele dobi i bez roditeljske zaštite bili su marginalna društvena skupina. Bez biološke obitelji nisu imali ni vlastiti identitet, te im je tako bilo onemogućeno punopravno uključivanje u društvenu zajednicu. Temeljna svrha nahodišta bila je skrb za takvu djecu. Sekundarna je bila njihova društvena integracija. Institucija nahodišta pružala je prehranu i zaštitu u djetinjstvu, a poslije je brinula o njihovu osposobljavanju za samostalan život (Kralj–Brassard, 2020, 15).

* Ivo Mišur, mag. ing. mech. Adresa: Ladišina 15, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6044-8208>. E-adresa: ivo.misur@gmail.com

Država i Crkva osnivanjem nahodišta planirale su smanjiti broj čedomorstava i pobačaja. Prvo nahodište otvoreno je 785. godine u Milanu (Škarica, 1928, 663). Praksa institucionalizirane brige za neželjenu novorođenčad proširila se je najprije po Italiji. Na istočnoj jadranskoj obali nahodišta su osnovana već u 15. stoljeću (Zadar 1409., Dubrovnik 1432., Hvar 1559., Kotor 1610. godine) (Perović, 2005, 18). Simbol nahodišta bila je obrtaljka, drveni cilindar koji se je nalazio na ulazu u nahodište. S jedne strane bila je šupljina u koju su stavljana djeca. Obrtaljku bi laganim zamahom pokrenula majka djeteta, a ona bi se okrenula oko svoje osi uz zvuk zvonca, koje je omogućavalo da službenici odmah reagiraju i prime dijete. Djeca su na taj način ostavljana u nahodištu uz potpunu anonimnost donositelja (Škarica, 1928, 663).

Dosadašnja historiografska istraživanja nahoda i nahodišta u Hrvatskoj nisu bogata, izuzev Dubrovnika, o kojem su u zadnjih petnaestak godina objavljeni bitni radovi. Veći interes pokazali su onomastičari. Ante Šupuk (1978) obradio je 1.154 nahodska prezimena te 1.460 osobnih imena. Mislava Bertoša (2005) pre-radila je magistarski rad o imenima tršćanskih nahoda u 19. stoljeću te objavila knjigu *Djeca iz obrtaljke*. U novije vrijeme onomastikom nahoda u Splitu bavile su se Andrea Rogošić i Antonia Luketin Alfirević (2014).

Od povjesničara najprije su o nahodima u Dalmaciji pisali Vjera Škarica (1928), Miloš Škarica (1961) i Roman Jelić (1963). Ivo Mišur (2018) obradio je podatke o djeci iz splitskoga nahodišta udomljenoj u Vrliku u periodu od 1858. do 1893. godine. Najviše je o napuštenoj djeci pisala Rina Kralj-Brassard, koja je pored nekolicine članaka objavila i dvije knjige (Kralj-Brassard, 2013; Kralj-Brassard, 2020).

1. *Splitsko nahodište*

1.1. *Kraljeva dica*

Nahodište u Splitu otvoreno je 29. lipnja 1704. godine. Velike zasluge za njegovo osnivanje imao je nadbiskup Stjepan Cosmi (Novak, 1978, 1534). Službeno ime institucije bilo je Ospitale di Pietà (“Bolnica milosrđa”), a kolokvijalno *kuća od milinja* ili *pjetad* i *pjatad* (Brisky, 2009, 12). Država je imala svoje interese i planove s nahodima. Mletački namjesnik za Dalmaciju Marin Zane početkom 18. stoljeća planirao je nahode u budućnosti regrutirati za vojsku (Novak, 1978, 1534). Očito je smatrao da će muškarci bez obitelji, odrasli u surovim uvjetima nahodišta biti sposobniji vojnici. Tijekom kratkotrajne francuske vlasti bilježe se znatna financijska ulaganja u poboljšanje higijenskih uvjeta u nahodištima. Osim obnove zadarskoga te premještanja splitskoga nahodišta u prikladniju zgradu (kuća trećoretkinja sv. Martina), ponovno je otvoreno šibensko nahodište, a u Makarskoj je osnovano prihvatilište za trudnice (Škarica, 1928, 664). Osim novčane potpore Francuzi su 1808. donijeli Odredbu o ustanovama Javne dobrotvornosti u Dalmaciji. Tim dokumentom uređena je organizacija nahodišta i drugih zdravstvenih ustanova (Brisky, 2009, 12). Nahodišta su 1827. godine po-

stala državne ustanove. Iste godine donesen je Pravilnik za ubožnice u Dalmaciji (Regolamento per gli Ospizi della Dalmazia). Zanimljivost je da je korišten i u 20. stoljeću. Pod nadležnost pokrajinskih vlasti nahodišta su došla 1868. godine (Škarica, 1928, 665).

Zbog odgoja u državnoj ustanovi dalmatinski nahodi u kolokvijalnom su govoru dobili naziv *kraljeva dica*. Kraljevo financiranje rada tih institucija, u kojima su živjela napuštena djeca bez roditelja, učinilo ga je duhovnim otcem nahoda. Kralj je bio personifikacija države u čijem je vlasništvu bila institucija. On je na sebe figurativno preuzeo brigu o skrbi za tu djecu, a u stvarnosti putem državnih službenika koji su radili u nahodištu (Jelić, 1963, 260).

Državno, odnosno pokrajinsko sponzorstvo nad nahodištima imalo je svoje protivnike. U Dalmatinskom saboru 1881. godine vođena je ozbiljna rasprava o ukidanju nahodišta, do čega na kraju nije došlo (Škarica, 1928, 666). Zagovornici su isticali visoke troškove održavanja i upitnost ispunjavanja njihove osnovne svrhe, tj. smanjenja broja čedomorstava. Zaista, gledajući s povijesnim odmakom, nema dokaza da su nahodišta zaista smanjila stopu čedomorstava i pobačaja. Neka istraživanja u 19. stoljeću pokazala su da je napuštanje djece bilo najučestalije upravo u gradovima u kojima su postojala nahodišta. Zagovornici ukidanja nahodišta taj su argument koristila smatrajući da nahodišta potiču promiskuitet (Škarica, 1928, 667).

Glavna svrha nahodišta bilo je privremeno zbrinjavanje napuštene djece. Djeca su u najkraćem mogućem roku davana na udomljavanje obiteljima sa sela. Nahodište je s udomiteljima sklapalo ugovor kojim se država, kasnije pokrajina, obvezuje udomiteljima isplaćivati novčanu naknadu deset godina. Udomitelji su bili obvezni odgajati dijete u vlastitom domu, doći sve dok dijete ima potrebe za mlijekom, svakodnevno hraniti dovoljnim količinama zdrave hrane, oblačiti prema godišnjim dobima, liječiti u slučaju bolesti, osposobiti za radove u polju ili obrtu već prema njegovoj snazi i dobi, upoznati s vjerskim zakonima i obredima, te se prema njemu ponašati s očinskom ljubavlju, brižljivo čuvati njegovu oznaku, odvesti ga na godišnji pregled u nahodište i dopustiti svaki izvanredni pregled javnoga službenika. Kod kršenja odredbi ugovora dijete je dodjeljivano drugim udomiteljima. Takva su rješenja, iako rijetka, zapisana u knjizi nahoda (Škarica, 1928, 665).

1.2. *Knjiga nahodčadi*

Službenici nahodišta pedantno su vodili dokumentaciju o djeci zaprimljenoj u splitsko nahodište u Knjizi nahodčadi, koja sadržava popis djece zaprimljene od 1. siječnja 1858. do 13. studenoga 1893. te se danas nalazi u Državnom arhivu u Splitu.¹

Od 1877. godine upisi su vođeni detaljnije te je nahodima u knjizi dodjeljivan redni broj po redoslijedu primanja u tekućoj godini, za razliku od dotadašnjega

1 DAST-179/700 Zbirka matičnih knjiga, Ostale knjige, MK nahodčadi 01.I. 1858 — 13.XII.1893. [Državni arhiv u Splitu]

bilježenja. Na taj način voditelji nahodišta znali su koliko je djece zaprimljeno u tekućoj godini. Također, upisi prije 1877. djelomično su izbljedili te su nerijetko posve nečitki. Stoga je za analizu u ovom članku odabrano razdoblje od te godine do kraja 1892. godine. Godina 1893. nije potpuna jer nedostaju podatci za drugu polovicu studenoga i prosinac. Rubrike u knjizi su sljedeće: redni broj, datum i vrijeme primanja u nahodište, ime i prezime nahoda, podatci o krštenju, fizička obilježja, dob nahoda po primitku, podatci o predmetima nađenima uz nahodče, podatci o roditeljima, trajanje dojenja i dojilja, datum udomljavanja, datum do kojega je u nadležnosti nahodišta (deset godina od rođenja), prezime i ime udomitelja, mjesto boravka udomitelja, podatci o cijepljenju, datum smrti (ako bi dijete umrlo prije navršene dvanaeste godine) i posebne zabilješke (Mišur, 2018, 90). Nazivi za nahodište korišteni u knjizi su sljedeći: *orantrofio, zavod, bolnica i sirotište*.

Djeca su ostavljana većinom noću jer su majke koje su donosile svoju djecu imale subjektivan osjećaj zajamčene anonimnosti. Čin anonimnoga napuštanja bez oznake povlačio je dalekosežne pravne posljedice. Ponajprije je onemogućavao roditeljima da na bilo koji način naknadno dokažu roditeljstvo te dijete eventualno preuzmu u nahodištu. Oni su anonimnošću gubili zakonsko pravo na dijete. Djetetu je pak izbrisan cjelokupni identitet i sva prava (primjerice nasljedstvo) koja je mogao imati s njim. Nahodčad se u službenim registrima vodi tek od upisa u Knjigu nahoda, a ne od matica rođenih. Dakle pravna osnova njihova postojanja ne počinje rođenjem, nego primanjem u nahodište. Ako nije moglo biti dokazano da je riječ o istoj osobi iz nahodišta i one u maticama, nije bilo pravne osnove za dokaze o roditeljstvu te svih pravnih posljedica i obveza koje s tim proizlaze. Roditelji su se odričući se djeteta odricali ne samo obveze brige o djetetu, nego i svih prava koja proizlaze iz toga. Ostavljeni predmet mogao je biti zalog roditeljima da će jednoga dana kada se vrate moći prepoznati dijete, a ujedno će im do toga trenutka biti osigurana anonimnost. Također je motivacija za ostavljanje predmeta mogla biti da djetetu u budućnosti, ako preživi, da neku svijest o porijeklu.

U splitskom nahodištu djeca su mogla biti zaprimljena na više načina, te je podrijetlo djeteta i djetetovih roditelja moglo biti u potpunosti poznato, djelomično poznato i potpuno nepoznato. Detaljnija raščlamba nalazi se u daljnjem popisu: 1. rođena i krštena u nahodištu (poznato ime djeteta, poznat identitet majke, a ponekad i oca); 2. zaprimljena u nahodište s potvrdom o siromaštvu koju je pisao župnik (poznat identitet djeteta, poznat identitet jednoga ili oba roditelja); 3. ostavljena u obrtaljci: a) dijete ostavljeno s ceduljicom s podacima o djetetu (rođenje i krštenje), ali bez imena roditelja; b) dijete ostavljeno s ceduljicom s podacima o djetetu (rođenje i krštenje), s imenom roditelja; c) dijete ostavljeno s predmetom (sveta sličica, medaljoni, križevi, novčići, novčanice i dr.); d) dijete ostavljeno bez podataka i znakova raspoznavanja (Rogošić i Luketin Alfirević, 2014, 219).

Djeca u nahodištu s obzirom na način primanja i poznatost podrijetla imala su djelomično ili potpuno vlastiti ili nahodišni identitet. Tako se djeca s obzirom

na vlastiti identitet dijele na one kojima je: poznato ime i prezime, poznato ime, nepoznat identitet sa znakom raspoznavanja, nepoznat identitet i bez znaka raspoznavanja. Po identitetu roditelja nahodi se dijele na one kojima su: poznata imena oba roditelja, poznato samo ime majke, nepoznati roditelji ali ostavljen znak raspoznavanja, nepoznati roditelji i bez znaka raspoznavanja. S obzirom na zaprimanje u nahodište razlikuju se djeca ostavljena ili predana na vratima nahodišta i ona rođena u zavodu. Zamjetni su dakle različiti stupnjevi institucionalizacije identiteta, s tim da je najviši stupanj zabilježen kod djece koja su bez ikakvih podataka o podrijetlu napuštena te kojoj su voditelji nahodišta dali ime i prezime.

1.3. Nahodišna onomastika

Nahodišni zaposlenici pridošlicama su davali djelomično ili posve novi identitet nadijevajući im imena i prezimena. Ante Šupuk (1978) osmislio je naziv za izmišljeno nahodsko prezime: *nahodimak* (*nahod* + *nadimak*). Službenici su nahodu s obzirom na (ne)poznatost identiteta: a) nadijevali ime i prezime; b) nadijevali prezime, a zadržavali već nadjenuto osobno ime (ili ga eventualno djelomično modificirati); c) zadržali nadjenuto osobno ime i roditeljevo prezime.

Najčešća muška nahodska imena u Splitu bila su: Giovanni, Antonio, Giuseppe, Pietro i Marco, a ženska: Maria, Lucia, Caterina, Giovanna i Antonia. Valja pripomenuti kako se u knjizi izmjenjuju talijanski i hrvatski likovi, primjerice Anna i Ana, Andrea i Andrija, Antonio i Antun, Biagio i Blaž, Doimo i Dujam, Giuseppe i Josip, Giorgio i Juraj. Kod izmišljenih prezimena vidljiva je podudarnost inicijalnih fonema s imenom, što je očito bilo nepisano pravilo u tvorbi. Motivacija u izmišljanju prezimena bila je dakle fonološka postava osobnoga imena (Rogošić i Luketin Alfirević, 2014, 223). Službenici su djeci pokatkad davali podudrjiva prezimena (Lucija Bosa Lupežica, Marija Magarac, Vinko Vritović).

Zasad nisu provedena istraživanja koja bi pratila podatke o razvoju nahodimaka nakon odlaska iz nahodišta te eventualnoga zasnivanja obitelji, pa su podatci o njima fragmentarni. Tomo Studeni–Kunac i Sava Vagić–Kunac dvojica su nahoda iz šibenskoga nahodišta koji su udomljeni u Kričke. Prezimena Vagić i Studeni dobili su u nahodištu, a Kunac je bilo prezime njihovih udomitelja. S dvostrukim prezimenom bilježeni su u maticama, a poslije su Tomini potomci ostavili samo prezime Kunac, a Savini Vagić (Mišur, 2019, 169). Fond prezimena u Vrlici nije obogaćen s nahodimcima, pa se pretpostavlja da nahodi najčešće nisu ostajali u malim mjestima Zagore, nego su odseljavali (Mišur, 2018, 93).

Djeca krštena u pravoslavnoj crkvi u Knjizi nahoda pored imena imali su napomenu *greco, grčko-istočne vjere* ili *pravoslavni*. Ta su djeca davana na udomljavanje pravoslavnim parovima. Početkom 20. stoljeća, a posebice nakon Prvoga svjetskoga rata broj usvajanja u Dalmaciji opada. Glavni je razlog tomu mala novčana naknada za skrb o nahodčadi, koja nije pratila povećanje troškova života (Škarica, 1928, 668). Splitsko je nahodište 1928. godine premješteno u bolnički krug, a 1934. bilo je prenamijenjeno u dječji odjel splitske bolnice. S vremenom su zatvorena i druga dalmatinska nahodišta koja su se nalazila na području Kra-

ljevine Jugoslavije. Najdulje se je održalo ono u Zadru jer je bilo na talijanskom teritoriju, gdje su nahodišta ukinuta nešto kasnije. Krajem 1944. godine zadarski nahodi parobrodom su prebačeni u Italiju te je tim činom zatvoreno posljednje nahodište u Dalmaciji (Perović, 2005, 20).

2. Analiza podataka o djeci u splitskom nahodištu 1877.–1892.

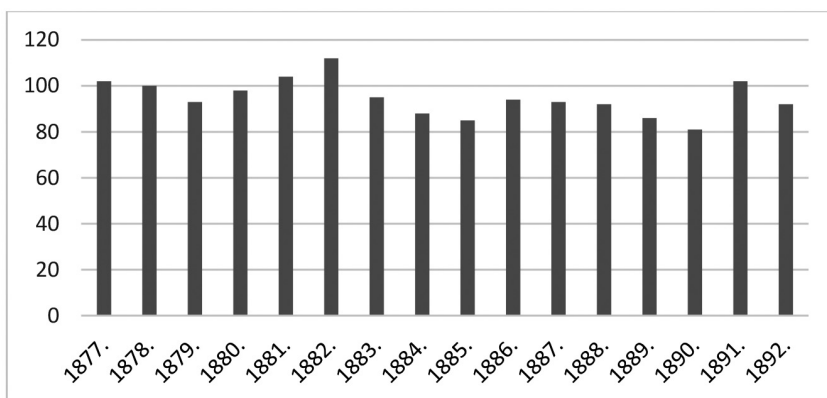
Početak 19. stoljeća u splitsku Pietu primano je šezdesetak djece godišnje. Smrtnost je bila gotovo stopostotna. Higijenski uvjeti bili su katastrofalni: »To je smrdljiva jama bez prozora, bez zraka; nema tu ništa osim dvije zipke ili dva kreveta za torturu; tu je jedna žena, a rijetko dvije da pruže za nekoliko časaka isisana prsa četvorici ili petorici malih umirućih kostura, zamotanih u prljave krpe« (Škarica, 1928, 664). Pedesetak godina kasnije, od 1868. do 1873. u sva dalmatinska nahodišta zaprimljeno je 1.764 djece. U navedenom razdoblju registrirana su 122 čedomorstva (Škarica, 1928, 666). Broj je zasigurno mnogostruko veći jer je tu riječ o prijavljenim slučajevima koji su sudski procesuirani. Roditelji su se vratili samo po devetnaestero nahoda (1% ostavljene djece). Mortalitet je među nahodima tada iznosio 62% (Škarica, 1928, 666).

Ukupno je 1.517 djece zaprimljeno u splitsku Kuću milinja od 1877. do 1892. godine. Za usporedbu, od studenoga 1858. do početka 1877. godine primljeno je 1.938 djece. Spolna raspodjela je sljedeća: bilo je 717 dječaka (47,26%) te 800 djevojčica (52,74%). Iz pregleda broja nahoda po godinama zaključuje se da je godišnji kapacitet splitskoga nahodišta bio relativno ujednačen i iznosio je stotinjak djece. Taj podatak navodi na mogućnost ograničenoga kapaciteta smještaja (kreveta), a to implicira da su neke majke odbijene. Alternativa je bila nahodište u Šibeniku ili čedomorstvo. Najviše novorođenčadi predano je 1882. godine, čak sto dvanaest, a najmanje 1885., samo osamdeset pet.

Tablica 1. Zaprimljena djeca u splitskom nahodištu po godinama 1877.–1892.

Table 1. Yearly admission in foundling home in Split 1877–1892

Godina	Broj djece	Godina	Br. djece
1877.	102	1885.	85
1878.	100	1886.	94
1879.	93	1887.	93
1880.	98	1888.	92
1881.	104	1889.	86
1882.	112	1890.	81
1883.	95	1891.	102
1884.	88	1892.	92

Grafikon 1. Zaprimljena djeca u nahodište 1877.–1892.

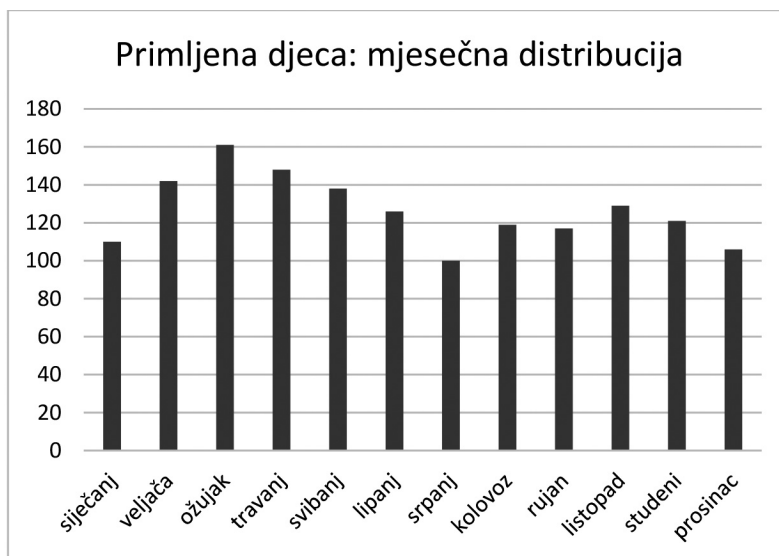
Graph 1. Yearly admission in foundling home in Split 1877–1892

Usporedi li se broj zaprimljene djece u mjesečnoj distribuciji, vidljivo je da je najveći broj djece u nahodište došao u ožujku (10,63%). Tijekom proljeća bilježi se kontinuirani pad broja neželjenih do srpnja, kada dosiže svoj minimum (6,60%). Nakon čega slijedi rast do listopada (8,51%). Iz navedenih podataka može se prikazati mjesečna distribucija začeca neželjene djece.

Tablica 2. Mjesečna distribucija zaprimanja djece u nahodište

Table 2. Monthly distribution of foundling admissions

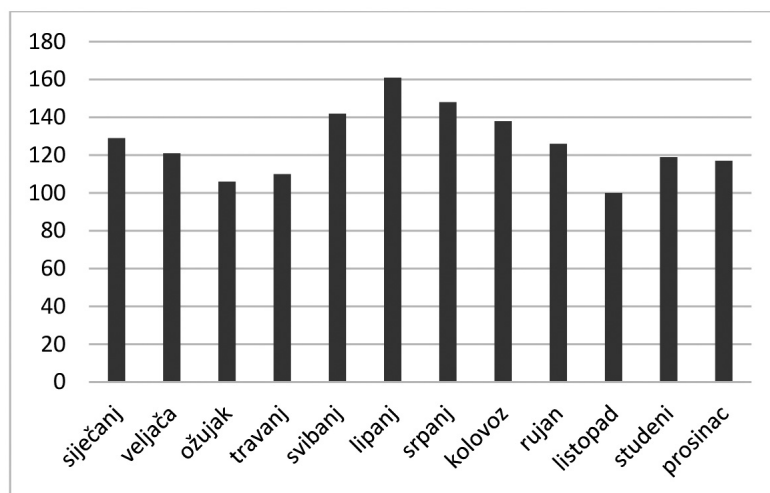
<i>Mjesec</i>	<i>Broj djece</i>	<i>Udio</i>
Siječanj	110	7,26%
Veljača	142	9,37%
Ožujak	161	10,63%
Travanj	148	9,77%
Svibanj	138	9,11%
Lipanj	126	8,32%
Srpanj	100	6,60%
Kolovoz	119	7,85%
Rujan	117	7,72%
Listopad	129	8,51%
Studeni	121	7,99%
Prosinac	106	7,00%
<i>Ukupno</i>	1.517	100%

Grafikon 2. Mjesečna distribucija primanja djece u nahodište

Graph 2. Monthly distribution of foundling admissions

Ritam začeća neželjene djece zaprimljene u splitsku Kuću milinja prati ritam začeća u Hrvatskoj tijekom 19. stoljeća. Najviše djece začeto je tijekom sezonskih radova (svibanj, lipanj i srpanj), nakon čega slijedi siječanj. Vrijeme “zastoja” bilo je od kolovoza do studenoga (Vekarić i Vranješ–Šoljan, 2009, 38). Sezonske varijacije začeća određene su sezonskim ritmom poljoprivrednih poslova, seksualnoga buđenja u proljeće i društvenim pravilima (božićno razdoblje).

Grafikon 3. Mjesečna distribucija začeća djece zaprimljene u nahodište

Graph 3. Monthly distribution of foundlings conceived and admitted

U drugoj polovici osamdesetih godina 19. stoljeća obrtaljka se ne spominje u Knjizi nahoda, pa se pretpostavlja da se nije više koristila. Za djecu bez identiteta i podataka o podrijetlu opisana je ukratko: predano na vrata bolnici, ostavljeno ispred vrata bolnice i našasta ispred vrata. Funkciju obrtaljke preuzela su dakle vrata nahodišta, kraj kojih je vjerojatno bilo zvono koje je alarmiralo službenike da je dijete ostavljeno. Od ukupnoga broja djece u petnaestogodišnjem razdoblju samo ih je dvjesto osamdeset dvoje zaprimljeno na posve anonimn način. Takva djeca bez identiteta i anonimnih roditelja činila su tek 18,59% šticećenika nahodišta. S obzirom na opću sliku o nahodima kao djeci nepoznatoga podrijetla i obrtaljke, koja je postala prepoznatljivi simbol, to je vrlo nizak udio “anonimaca” u ukupnom broju šticećenika nahodišta.

U 19. stoljeću žene su poradane u krugu obitelji uz prisustvo primalje. Institucionalizacija poroda, koja je danas uobičajena, počela je upravo u nahodištima. Briga o već rođenoj napuštenoj djeci proširena je na nerođenu djecu, odnosno na socijalno ugrožene trudnice (Kralj–Brassard i Puljizević, 2013, 359). Ukupno je dvjesto trideset trudnica rodilo u splitskom nahodištu. Nije poznato koliko su dana nakon poroda roditelje odlazile kućama, a djecu ostavljale u instituciji. Najviše šticećenika, čak 65,79%, rođeno je izvan zavoda i predano nahodišnim službenicima s podacima o identitetu i podrijetlu roditelja. S obzirom na udjele u skrbi šticećenika primarna je svrha nahodišta bilo zbrinjavanje već rođene djece koju su roditelji javno predali na skrb. Sekundarna je briga za trudnice bez odgovarajućih uvjeta za porod, a tercijarna je briga za potajno napuštenu djecu, koja bi inače bila ostavljena na ulici.

Usporede li se pokrajinske brojke, vidljivo je da je od ukupnoga broja nahoda u cijeloj Dalmaciji u razdoblju 1868.–1873. čak 436 djece ostavljeno u obrtaljci bez ikakvih podataka, što je 24,71% (Škarica, 1928, 666). Udio djece bez identiteta bio je nešto veći na pokrajinskoj razini od splitskoga nahodišta od 1877. do 1892. godine. Zbog manjka podataka ne može se zaključiti je li splitsko nahodište imalo niži udio takve djece ili je s godinama broj takve djece pao na razini Dalmacije.

Tablica 3. Raspodjela nahoda prema načinu primanja u nahodište

Table 3. Distribution of foundlings according to the manner in which they were admitted

<i>Način primanja</i>	<i>Broj djece</i>	<i>Udio</i>
Ostavljani ispred zavoda	282	18,59%
Rođeni u zavodu	237	15,62%
Rođeni izvan zavoda	998	65,79%
<i>Ukupno</i>	1.517	100%

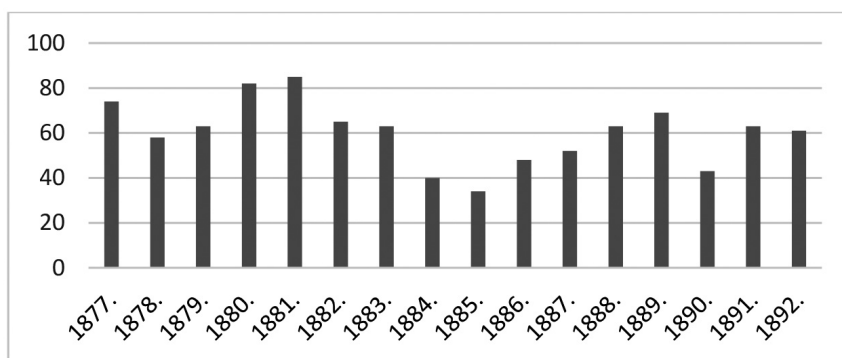
U mjesečnoj distribuciji u Splitu je najviše djece udomljeno u travnju (120) i svibnju (109). Po brojnosti se još ističe siječanj (102). Supružnici su najmanje pohodili nahodište u potrazi za šticećenima u prosincu, kada ih je novi dom pronašao tek četrdeset četvero ili 4,43% ukupnoga broja.

Tablica 4. Udumljavanje u mjesečnoj distribuciji

Table 4. Monthly fostering distribution

<i>Mjesec</i>	<i>Broj djece</i>	<i>Udio</i>
Siječanj	78	7,85%
Veljača	102	10,27%
Ožujak	97	9,77%
Travanj	120	12,08%
Svibanj	109	10,98%
Lipanj	73	7,35%
Srpanj	63	6,34%
Kolovoz	84	8,46%
Rujan	69	6,95%
Listopad	79	7,96%
Studeni	75	7,55%
Prosinac	44	4,43%
<i>Ukupno</i>	993	100%

Djeca su većinom davana na udumljavanje supružnicima uz mjesečnu financijsku naknadu. U prosjeku je godišnje udumljavano 60,18 štićenika. Minimum je ostvaren 1885. godine, kada je samo trideset četvero djece pronašlo novi dom, a maksimum 1881., kada je udumljeno osamdeset pet nahoda. Pad udumljenja zamjetan je nakon 1881. godine, kada je u Dalmatinskom saboru bila žestoka rasprava o mogućnosti ukidanja nahodišta, pa je za pretpostaviti da su naknade smanjene ili su kriteriji pooštreni.

Grafikon 4. Udumljena djeca iz splitskoga nahodišta prema godinama 1877.–1892.

Graph 4. Foundlings from the Split Foundling Home put in foster care (1877–1892)

Tablica 5. Distribucija udomljavanja po mjestu prebivališta

Table 5. Foster parents' place of origin

<i>Prebivalište</i>	<i>Broj djece</i>	<i>Udio</i>
Omiško zaleđe	121	12,19%
Muč i okolica	263	26,49%
Prgomet i okolica	72	7,25%
Lećevecica i okolica	131	13,19%
Vrlika i okolica	119	11,98%
Klis i okolica	79	7,96%
Ostalo	208	20,95%
<i>Ukupno</i>	993	100%

Udomitelji su bili parovi isključivo iz Dalmatinske zagore. Najviše je udomljenja bilo u Muću i okolici, čak dvjesto šezdeset tri udomljenja, što čini 26,49% ukupnoga broja. U Lećevecici i okolici svoj novi dom pronašlo je sto trideset jedno dijete ili 13,19%. Slijedi Vrlika s 11,98%, odnosno sto devetnaest udomljenika. Još se ističu Klis i okolica sa sedamdeset devet (7,96%) i Prgomet s okolicom sa sedamdeset dvoje djece (7,25%). U ostalim mjestima Dalmatinske zagore bilo je smješteno sto sedamdeset osam štićenika, tj. 20,95%.² Analizirajući mjesto prebivališta udomiteljskih parova, koji velikom većinom potječu iz siromašnijih krajeva Dalmatinske zagore, zaključuje se da je glavni motiv udomljavanja bila financijska potpora. Od većih gradova spominju se po jednom Trogir i Imotski. Uz već spomenuti Trogir, od naselja uz more zabilježeno je udomljavanje u Mandalinu kraj Šibenika i Kaštel Gomilicu.

Mnogi parovi bili su višestruki udomitelji uslijed velike smrtnosti udomljene djece. U Vrlici i okolici sto pedeset jedan udomiteljski par usvojio je dvjesto dvadeset četvero nahoda u razdoblju od 1858. do 1893. godine, što je prosjek od 1,5 nahoda po paru. Od ukupnoga broja parova, njih čak četrdeset sedam (31,2%) usvojilo je više od jednoga djeteta. Rekorderi su bili Petar i Jela Grabić, kod kojih je dom pronašlo petero nahoda. Sedam supružnika iz Vrlike udomilo je četvero djece, a isto toliko parova tri je puta dolazilo u splitsko nahodište. Čak trideset dva para dva su puta udomila dijete (Mišur, 2018, 92). Nije poznato je li postojalo ograničenje u broju djece koju par može othranjivati i za njega dobivati potporu. Međutim, iz podatka da su prilikom dolaska u nahodište višestruki udomitelji uzimali jedno po jedno dijete razvidno je da su neka ograničenja morala postojati.

2 Omiško zaleđe (Ugljane, Trnbusi, Srijane), Vrlika i okolica (Vrlika, Otišić, Koljane), Muć (Muć, Donje i Gornje Ogorje, Zlopolje, Ramljane, Bročević), Prgomet (Prgomet, Labin), Lećevecica (Lećevecica, Korusce, Radošić). Spominju se još Kladnjica, Konjsko, Kreševo, Lučane, Dolac, Crivac, Suhi Do, Postire, Kijevo, Podstrana, Vinovo, Bitelić, Grab, Ljubitovica, Blizna, Seget, Žeževica, Dicmo, Ostrovica, Tugari i dr.

Omjer zaprimljene djece i udomljenika na godišnjoj razini kretao se je od 40% (1885.) do 81,37% (1881.). Smrtnost udomljenih na godišnjoj razini bila je između 40% (1884.) i 67,44% (1890.). Djeca koja su ostajala u nahodištu imala su znatno manje šanse za preživljavanje. Najmanje ih je umrlo 1883., kada je smrtnost bila 72%. U godinama 1881., 1884., 1889., 1891. i 1892. smrtnost neudomljenih bila je 100%. Opća smrtnost zaprimljenih nahoda bila je od minimalnih 60,78% godine 1877. do 75,27% (maksimum ostvaren 1887. godine).

Tablica 6. Prikaz stupnja udomljenosti i smrtnosti splitskih nahoda 1877.–1892.
Table 6. Admission and mortality rate of foundlings in Split 1877–1892

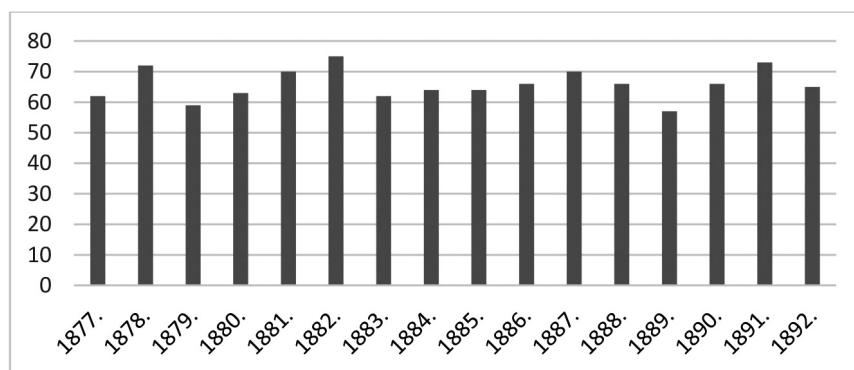
	1877.	1878.	1879.	1880.	1881.	1882.	1883.	1884.
Ukupno	102	100	93	98	104	112	95	88
Udomljeno	74	58	63	82	85	65	63	40
Postotak udomljenja	72,55%	58%	67,74%	83,67%	81,73%	58,04%	66,32%	45,45%
Udomljeno i umrlo	38	31	30	48	51	30	37	16
Smrtnost udomljenih	51,35%	53,45%	47,62%	58,54%	60%	46,15%	58,73%	40%
Neudomljeno umrlo	24	41	29	15	19	45	25	48
Neudomljeno preživjelo	4	1	1	1	0	2	7	0
Smrtnost neudomljenih	83,33%	97,56%	96,55%	93,33%	–	95,56%	72%	–
Ukupno umrlih	62	72	59	63	70	75	62	64
Opća smrtnost	60,78%	72%	63,44%	64,29%	67,31%	66,96%	65,26%	72,73%

	1885.	1886.	1887.	1888.	1889.	1890.	1891.	1892.
Ukupno	85	94	93	92	86	81	102	92
Udomljeno	40%	51,06%	55,91%	68,48%	80,23%	53,09%	61,76%	66,30%
Postotak udomljenja	34	48	52	63	69	43	63	61
Udomljeno i umrlo	16	24	30	39	40	29	34	34
Smrtnost udomljenih	47,06%	50%	57,69%	61,9%	57,97%	67,44%	53,97%	55,74%
Neudomljeno umrlo	48	42	40	27	17	37	39	31
Neudomljeno preživjelo	3	4	1	2	0	1	0	0
Smrtnost neudomljenih	93,75%	90,48%	97,5%	92,59%	–	97,3%	v	v
Ukupno umrlih	64	66	70	66	57	66	73	65
Opća smrtnost	75,29%	70,21%	75,27%	71,74%	66,28%	81,48%	71,57%	70,65%

Tablica 7. Prikaz stupnja udomljenosti i smrtnosti splitskih nahoda 1877.–1892.
 Table 7. Admission and mortality rate of foundlings in Split (1877–1892) — final total

	1877.–1892.
Ukupno	1.517
Udomljeno	993
Postotak udomljenja	65,45%
Umrlo udomljenih	527
Smrtnost udomljenih	53,07%
Neudomljeno umrlo	527
Neudomljeno preživjelo	27
Smrtnost neudomljenih	94,88%
Ukupno umrlih/	1.054
Opća smrtnost	69,48%

Analizira li se ukupna statistika za razdoblje od 1877. do 1892. godine, podatci su sljedeći: od 1.517 nahodčadi udomljeno ih je 993 ili 65,45%; od ukupnoga broja udomljenih 527 ih je umrlo, što daje mortalitet od 53,07%; od 527 koji su ostali u nahodištu preživjelo je samo dvadeset sedmero. Smrtnost među neudomljenima bila je čak 94,88%. Opća smrtnost djece zaprimljene u splitsku Kuću milinja bez obzira na udomljenja bila je 69,48%, što je bitno više od općega hrvatskoga prosjeka (oko 50%). Mortalitet udomljenika bio je na razini hrvatskoga prosjeka (54,72%).³

Grafikon 5. Umrli u splitskom nahodištu po godinama 1877.–1892.
 Graph 5. Deaths in the Split Foundling Home (1877–1892)

3 Godine 1857. u Hrvatskoj je smrtnost muške djece mlađe od godine dana bila 34,9% te 30,5% ženske djece. Poveća li se dobná granica praćenja do četvrte godine života, smrtnost je bila 50,6% muške djece i 47% ženske djece. Tijekom sedamdesetih godina 19. stoljeća smrtnost djece nije se promijenila, a situacija je bila slična početkom 20. stoljeća (Vekarić i Vranješ–Šoljan, 2009, 33).

Literatura o smrtnosti nahodčadi nakon 1893. godine nekonzistentna je. Tako je prema Jeliću mortalitet 1898. godine bio 46,9% za djecu unutar nahodišta, a tek 11,7% za udomljenike (Jelić, 1963, 259). Škarica donosi podatke od 1908. godine. Prema njezinim podacima smrtnost je ostala visoka. Tako je 1908. iznosila 85%. Mortalitet je ispod 70% pao tek 1926. godine. Bitan je podatak da se je broj zaprimanja u nahodište početkom 20. stoljeća smanjio na šezdesetak djece godišnje (Škarica, 1928, 668).

Nahodi koji su doživjeli odraslu dob ostajali su na marginama društva. Često su postajali kriminalci i završavali u zatvoru, a žene su postajale prostitutke. Tijekom 19. stoljeća oko 60% prostitutki iz Dalmacije odraslo je u nahodištu (Škarica, 1928, 666).

Zaključak

Nahodi su bili napuštena i ostavljena djeca za koje je brinula država smještivši ih u nahodišta. Takav način institucionalizirane brige o napuštenoj djeci u Dalmaciju proširen je iz Italije. Splitsko nahodište otvoreno je početkom 18. stoljeća za vrijeme mletačke uprave. U razdoblju od 1877. do 1892. godine kroz splitsko nahodište prošlo je 1.517 djece. Kapacitet smještaja bio je stotinjak djece godišnje. Promatra li se spolna raspodjela, bilo je nešto više djevojčica nego dječaka. Djeca su zaprimana netom nakon rođenja. Analizom mjesečne distribucije zaključeno je da su se parovi na udomljavanje najviše odlučivali u travnju, svibnju i siječnju. Mjesečna distribucija neželjenih trudnoća koje su rezultirale ostavljanjem novorođenčadi u nahodištu prati dalmatinski prosjek. Tako je najviše splitskih nahoda začeto u periodu od svibnja do srpnja te u siječnju.

S obzirom na način zaprimanja u nahodište samo 18,59% djece primljeno je bez ikakvih podataka o vlastitom identitetu i podrijetlu. Takvoj su djeci zaposlenici nahodišta davali ime i prezime, odnosno novi identitet. Nahodište je s vremenom proširilo svoju brigu na roditelje, pa je 15,62% nahoda rođeno u samom nahodištu. Velika većina nahoda, čak 65,79%, ostavljena je u instituciji nakon rođenja te su im već bila nadjenuta osobna imena i poznat barem jedan roditelj.

Nahodišta su bila samo privremeno rješenje. Socijalizacija se je odvijala kroz udomiteljske obitelji, koje su za svoju skrb za nahode dobivale financijsku potporu. Štićenici su velikom većinom udomljeni u sela Dalmatinske zagore (Muć, Lećevica, Vrlika, Klis, Prgomet, Omiš i njihova okolica). Od ukupnoga broja nahodčadi od 1877. do 1892. njih je 63,48% udomljeno. Mortalitet udomljenih nahoda jednak je tadašnjemu hrvatskomu prosjeku, a djeca koja su ostala u nahodištu imala su puno manje šanse za preživljavanje.

Nahodi su u odrasloj dobi često ostajali na marginama društva. Nahodišta su u prvoj polovici 20. stoljeća zatvorena. Danas ne postoji mogućnost anonimnoga ostavljanja djece u institucijama, kao što je to bio slučaj s nahodištima, što je svakako humanije rješenje za neželjenu djecu.

Literatura

- Bertoša Mislava (2004). *Djeca iz obrtaljke: Nametnuto ime i izgubljeni identitet: (Imena i prezimena nahoda u XIX. stoljeću)*. Zagreb: Profil International.
- Brisky, Livia (2009). Splitsko nahodište. *Paediatrica Croatica*, 53(supl. 1), 12–17.
- Jelić, Roman (1963). Zadarsko nahodište. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 10, 213–289.
- Kralj–Brassard, Rina (2013). *Djeca milosrđa: Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku HAZU.
- Kralj–Brassard, Rina (2020). *Dubrovačko nahodište i njegovi štćenici (1818–1908)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku HAZU.
- Kralj–Brassard, Rina; Puljizević, Kristina (2013). Porod iz nevolje: Skrb o trudnicama i roditeljama pri dubrovačkom nahodištu u drugoj polovici 18. stoljeća. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 51(1), 359–388.
- Mišur, Ivo (2018). Kraljeva dica u Vrlici. *Anali za povijest odgoja*, 15–16, 87–94.
- Mišur, Ivo (2019). Demografska analiza stanovništva grkokatoličke župe Kričke. *Služba Božja*, 59(2), 159–175.
- Novak, Grga (1978). *Povijest Splita III*. Split: Čakavski sabor.
- Perović, Slavko (2005). Roman Jelić i nahodišta. *Medica Jadertina*, 35(supl.), 17–20.
- Rogošić, Andrea; Luketin Alfirević, Antonia (2014). Imena i prezimena splitskih nahoda u 19. stoljeću. *Folia Onomastica Croatica*, 23, 209–241.
- Škarica, Miloš (1961). Nahodišta i nahodi u Dalmaciji, s osvrtom na nahode u Zadru (1841.–1860.) i Šibeniku (1851.–1880). *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 8, 231–262.
- Škarica, Vjera (1928). Nahodišta u Dalmaciji. *Liječnički Vjesnik*, 50(5), 663–671.
- Šupuk, Ante (1978). O matičnoj knjizi dubrovačkih nahoda i njihovim prezimenima (ab anno 1830–1852). *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, 15–16, 321–356.
- Vekarić, Nenad; Vranješ–Šoljan, Božena (2009). Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 47, 9–62.

Arhivsko gradivo

- DAST–179/700 Zbirka matičnih knjiga, Ostale knjige, MK nahočadi 01.I. 1858 — 13.XII.1893. [Državni arhiv u Splitu]

Children of the Split Foundling Home (1877–1892)

Ivo Mišur*

Summary

Foundling Homes were institutions which temporarily took into their care abandoned children until such time as they would be put in foster care. This paper will cover data collected in the Split Book of Foundlings between 1877 and 1892 on foundlings in Split. During this time period, 1,517 children were admitted to the Home. Most were conceived between May and July and also in January. Only 18.59% of the children were admitted without any data on their identity and origin. Such children were given a name and surname — a complete identity. Over time, the Foundling Home expanded its care to pregnant women. For this reason 15.62% of the foundlings were born in the Foundling Home itself. The vast majority of children — as many as 65.79% — were left in the institution after birth, having already been given personal names. They had at least one known parent.

The Foundling Home was a temporary solution only. Socialization took place through foster families who received financial support for the providing of care. Of the foundlings, 63.48% were put in foster care. An analysis of monthly distribution leads to the conclusion that most fostering occurred in April, May and January. Foster parents lived in the small villages of the Dalmatian Zagora area. The mortality rate of fostered children was equivalent to the Croatian average at that time, while children who remained in the Foundling Home had a much lower chance of survival.

Key words: foundling home; Split; foundlings; abandoned children; unwanted pregnancy

* Ivo Mišur, mag. ing. m.e. Address: Ladišina 15, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: ivo.misur@gmail.com